

Lise Öğrencileri Arasında Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Sıklığı: Nevşehir Örneği

Cigarette, Alcohol and Substance Use Frequency Among High School Students: Nevşehir Sample

Ayşegül Özcan¹, Gülhan Küçük Öztürk², Kamuran Özdi³, Şenay Şermet Kaya²

ÖZET

Amaç: Psikososyal değişikliklerin ve gelişimsel kriz yaşanma potansiyelinin olduğu ergenlik dönemi, gençlerin yenilik arama ve farklı yaşantıları deneme konusundaki merakları açısından riskli bir dönemdir. Bu araştırma, Nevşehir ilindeki lise öğrencilerinin sigara, alkol ve madde kullanım sıklığını saptamak amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Tanımlayıcı tipteki araştırma 2013 – 2014 yılı eğitim öğretim döneminde yürütülmüştür. Araştırmanın evreni, Nevşehir il merkezindeki 8773 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Örneklem 1012 olarak hesaplanmış ancak olası kayıplar dikkate alındığında 2024 öğrenci olarak belirlenmiştir. Veriler, demografik bilgiler, sigara, alkol ve madde kullanımına ilişkin soruların olduğu form ile toplanmıştır. Araştırmada gerekli izinler alınmıştır.

Bulgular: Öğrencilerin yaş ortalaması 16± olup, %57.9'u kadın ve %42.1'i erkektir. Öğrencilerin %13.3'ü sigara, %12.6'sı alkol ve %6.2'i madde kullandığını belirtmiştir. Öğrenciler, ebeveynlerinin %48.9'unun sigara, %6.7'sinin alkol, %4.6'sının madde kullandığını ifade ederken ailelerinin %33.8'inin zararlı madde kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Sigara içenlerin % 41.6'sı arkadaş çevresi, alkol kullananların % 46.4'ü eğlenmek için ve madde kullananlarının %47.6'sı ise merak nedeniyle kullandığını belirtmiştir. Öğrencilerin %73.4'ü "madde kullanımı kontrol edilebilir" olduğunu belirtmiştir.

Sonuç: Araştırma kapsamındaki öğrencilerin ergen sağlığı açısından riskli bir grup olduğu görülmektedir. Bu kapsamda aile, okul ve sağlık çalışanlarının iş birliği ile çözüm odaklı çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, sigara, alkol, madde kullanımı, sıklık.

ABSTRACT

Objective: Puberty that occurs changes in and has potential for developmental crisis is a risky period in terms of adolescents' curiosity about looking for new and trying to different lives. This study was conducted to determine the frequency of smoking, alcohol-substance use among high school students in Nevşehir city.

Method: This descriptive study was conducted between 2013-2014 school year. The population of the study was consisted from 8773 students at high schools in Nevşehir city center. The sample was calculated as 1012 students. However, when some possible lost cases were considered, it was calculated as 2024 students. Data was collected with questionnaire that included questions about demographic characteristics, smoking, alcohol and substance use. Required consents were obtained.

Results: The mean age of the students was ± 16 and 57.9% of the participants were girl, 42.1% of them were boy. Also, of them; 13.3% smoked, 12.6% used alcohol, and 6.2% used substance. Students stated that of their parents; 48.9% smoked, 6.7% used alcohol and 4.6% used substance and also 33.8 % didn't use harmful substance. Again, of the students; 41.6% smoked because of friends, 46.4% used alcohol to have fun, 47.6% used substance because of curiosity. Also, 73.4 % of them stated that "substance abuse is manageable".

Conclusion: It is seen that high school students in the study are risky group in terms of adolescent health. It is suggested that the studies focused on solution with cooperation with health professionals, family and school should be conducted.

Key Words: Nevşehir, cigarette, alcohol, substance use, frequency.

¹ Yrd.Doç.Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Semra ve Vefa Küçük Sağlık Yüksekokulu

² Araş.Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Semra ve Vefa Küçük Sağlık Yüksekokulu

³ Öğretim Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Semra ve Vefa Küçük Sağlık Yüksekokulu

Address reprint requests to: Gülhan Küçük Öztürk, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Semra ve Vefa Küçük College of Health, Nevşehir - TURKEY

E-mail address: glnkck@hotmail.com

Date of submission: September 30, 2016

Date of acceptance: November 15, 2016

GİRİŞ

Ergenlik, hızlı biyolojik olgunlaşma ile birlikte psiko-sosyal değişikliklerin ortaya çıktığı ve gelişimsel kriz yaşanma potansiyelinin olduğu bir dönemdir. Kimlik geliştirme süreci içinde bulunan ve yoğun içsel çatışmalar yaşayan ergenler, herhangi bir risk faktörü ile karşılaştıklarında daha çok sağlık problemi yaşamaktadırlar. Dolayısıyla yüksek risk etkenlerine sahip olan ergenler, diğer insanlara göre daha fazla yardıma gereksinim duymaktadırlar (1). Çeşitli maddelere başlama yaşının genellikle gençlik yılları içinde yer alması, bu sorunun gençlik çağı sorunu olarak tanımlanmasına neden olurken birçok ülkede gençler arasında sigara, alkol ve diğer maddelerin kullanımı, kazalar, intihar, şiddet, istenmeyen gebelikler, cinsel yolla bulaşan hastalık riskini artırmaktadır. Bu nedenle özellikle ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımı üzerinde durulmalıdır (2).

Son yıllarda Türkiye’de lise öğrencileri arasında yapılan araştırmalar, madde kullanım yaygınlığının bölgelere ve maddenin türüne göre değiştiğini ve genel olarak madde kullanım yaygınlığının artış gösterdiğini ortaya koymaktadır (3,4). Ülkemizde madde kullanımı, birçok ülkeyle karşılaştırıldığında düşük oranlardadır. Fakat ülkemizdeki genç nüfusu göz önüne aldığımızda, bu düşük oranların ne kadar büyük rakamlar oluşturacağı düşünülmeli gereken bir konudur. Bununla birlikte ergen nüfusu, dünya nüfusunun %20 sini, gelişmekte olan ülkelerin %25 ini, gelişmiş ülkelerin %15 ini, Türkiye nüfusunun ise %18 ini oluşturmaktadır. Tüm Dünyada 2025 yılında 1.13 milyar ergen olması beklenmektedir (5). Dolayısıyla ülkemizdeki genç kadın ve erkekler arasında madde kullanımı, artma eğilimindedir (6,7).

Araştırmalara göre, ergenlerde, silah taşıma, suç işleme, kavgaya karışma gibi şiddet içeren davranışlar madde kullanımı ile birlikte görülebilmektedir. Evden kaçma, erken yaşta ve korunmasız cinsel ilişkiye girme, akademik başarısızlık, intihara teşebbüs, kendine zarar verme davranışı da madde kullanımı ile ilişkilidir (8-10). Bir araştırmada riskli davranışlar ile erken yaşta sigara, alkol ve madde kullanımı arasında doğrusal ilişki olduğu gösterilmiştir (11). Ülkemizde gençler arasında yapılan çalışmalarda, gençlerin yarısından fazlasının sigara deneyiminin olduğu, sigaradan sonra en sık kullanılan maddeler sırasıyla alkol, ucu maddeler ve esrar kullanımının olduğu belirtilmiştir (12). Bu nedenle sigara, alkol ve madde kullanımı ile ilgili risk faktörlerinin belirlenmesi literatüre katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada Nevşehir

ilindeki lise öğrencilerin sigara, alkol ve madde kullanım durumlarını belirlemek hedeflenmiştir.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırma 2013 - 2014 yılı eğitim öğretim döneminde yürütülmüş olan tanımlayıcı tipte bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini, Nevşehir il merkezindeki tüm liselerdeki (14 lise) öğrenim gören 8873 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklem, evreni bilinen örneklem yöntemi kullanılarak (alfa=0.05, d=+0.03 sapma ve p=0.40) 1012 öğrenci olarak hesaplanmıştır. Bu sayı amaçladığımız varsayıma ulaşmak için minimum sayı olmakla birlikte; araştırmanın Nevşehir ilindeki madde kullanım sıklığını belirlemeye yönelik ilk araştırma olması ve konunun ergen grubu için hassasiyeti göz önünde bulundurulduğunda, planlanan örneğe ulaşılabilirlik konusunda karşılaşılabilecek bazı sınırlılıklar (sosyal kabul edilebilirliği düşünerek cevap verme, geçmiş deneyimlerine dayanarak cevap verme) ve kayıpların (cevapların okul yönetimi ya da aile ile paylaşılacağı kaygısı) oluşabileceği öngörülmüş, bu nedenle örneklem büyüklüğünün daha geniş tutulmasına karar verilmiştir. Bu genişliğin hesaplanmasında, araştırmanın yürütüldüğü 14 lisenin her birinden alınması planlanan öğrenci sayısının evrendeki ağırlığı ile orantılı olacak şekilde iki katına ulaşılması planlanarak 2024 öğrenci olarak hesaplanmıştır. Örneklem seçiminde, her bir lise tabaka olarak alınmış, tabaka ağırlığına göre her liseden örnekleme alınacak öğrenci sayısı belirlenmiştir.

Kullanılan Araçlar

Araştırmada veriler, öğrencilerin sosyo - demografik özelliklerine ve sigara, alkol ve madde kullanımına ilişkin soruların yer aldığı toplam 23 sorudan oluşan ve literatür doğrultusunda benzer çalışmalar taranarak oluşturulan form ile toplanmıştır. Formda öğrencilere yaş, cinsiyet, çalışma durumu, gelir durumu, sigara, alkol ve maddeyi kullanma durumu, ilk sigara alkol ve maddeye başlama yaşı, sigara alkol ve madde kullanma miktarı, sigara alkol ve madde kullanma nedenleri, ebeveynlerinin eğitim durumu, ebeveynlerinin sigara, alkol, madde kullanma durumu olmak üzere çeşitli sorular sorulmuştur. Öğrencilerin sigara, alkol ve madde kullanımı, araştırmanın yapıldığı andaki kullanım durumları

dikkate alınarak, “sigara kullanıyor musunuz?”, “alkol kullanıyor musunuz?”, “madde kullanıyor musunuz?” soruları ile değerlendirilmiştir. Öğrencilerin kullanım miktarlarını belirlemek amacıyla sigara için günlük, alkol ve madde için haftalık miktar sorulmuştur. Sigara, alkol ve madde kullanma nedenleri çoktan seçmeli soru yöntemi ile sorulmuştur.

İstatistiksel Değerlendirme

Veriler bilgisayar ortamında değerlendirilmiştir. Verilerin dağılımı Kolmogorov-Smirnov testi ile incelenmiş ve verilerin normal dağılmadığı görülmüştür. Öğrencilerin sosyodemografik özellikleri, sigara ve alkol kullanma özellikleri sayı ve yüzdelik olarak verilmiş ve bazı değişkenler ki-kare analizi kullanılarak değerlendirilmiştir. Ölçeklere ait tanımlayıcı istatistikler ortanca ve 25.-75. yüzdelikler olarak verilmiştir. Değişkenlere göre farklılıkların tespitinde Kruskal Wallis ve Mann Witney U testi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler Spearman Sıra Korelasyon Analizi ile değerlendirilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler için anlamlılık düzeyi $p \leq 0.05$ olarak kabul edilmiştir. Araştırmanın uygulanabilmesi için Nevşehir il milli eğitim

müdürlüğünden 06.12.2013 tarihli 3726662 sayılı belge ile yazılı izin ve katılımcılardan aydınlatılmış onam alınmıştır. Anketler araştırmacılar tarafından uygulanmış olup uygulama esnasından güvenilirliği artırmak için okul öğretmenlerinin bulunmamasına özen gösterilmiştir. Veriler, sınıf ortamında ve araştırmacıların gözetimi altında, isim verilmeden doldurulmuş ve karışık olarak toplanmıştır.

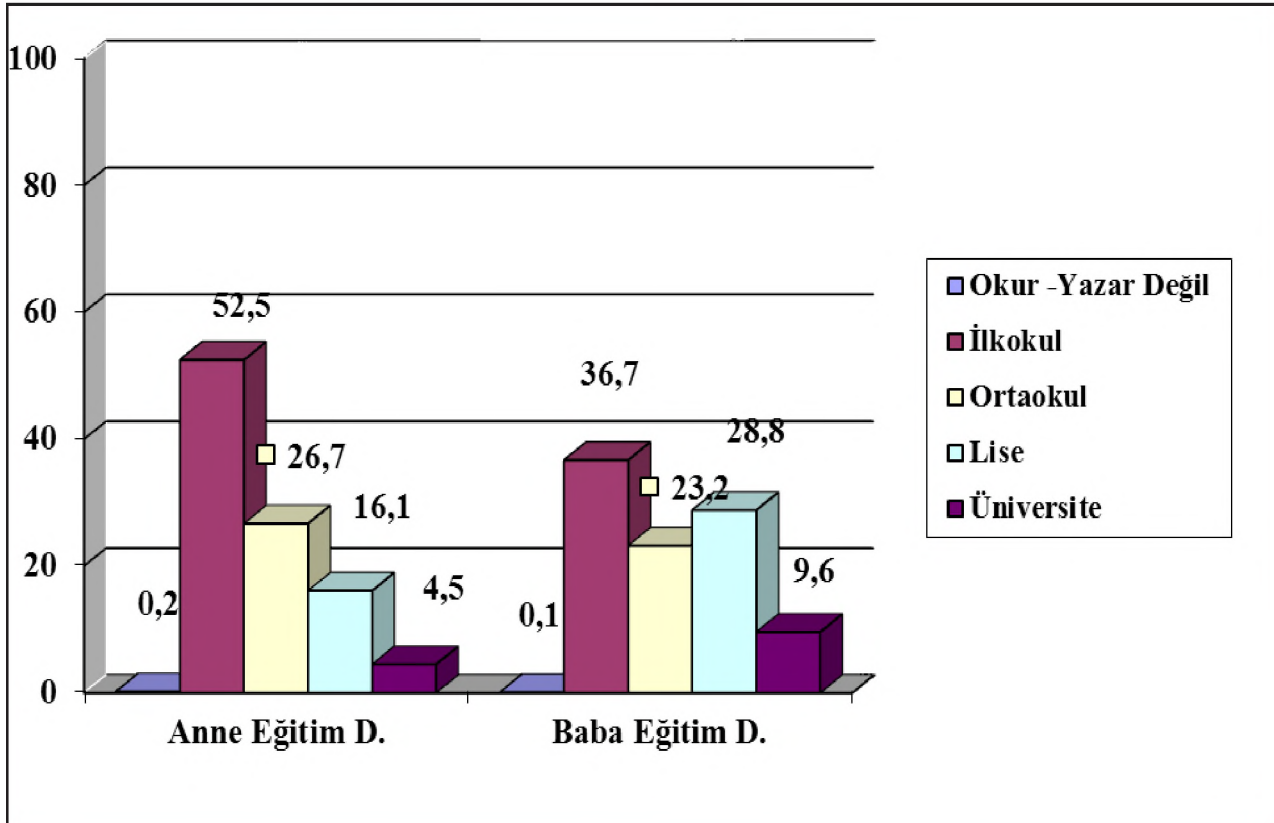
BULGULAR

Tablo 1 : Öğrencilerin Sosyo - Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı (n=2024)

Sosyo - Demografik Özellikler	Sayı	Yüzde
Yaş		
14-15	679	32.4
16-17	1174	56
18-19	244	11.6
Cinsiyet		
Kadın	1214	57,9
Erkek	882	42,1

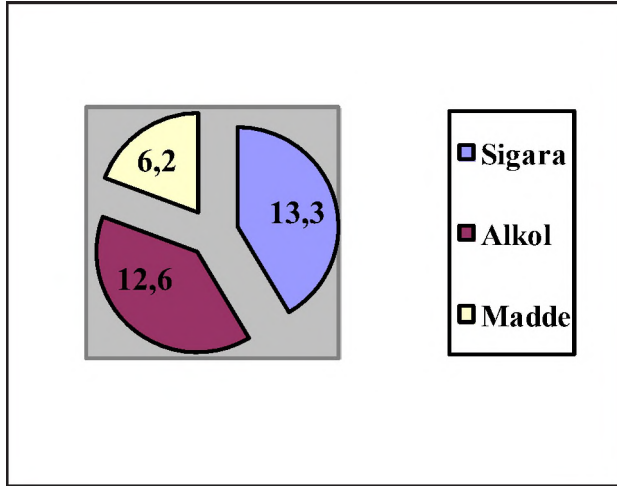
Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması $16 \pm$ olup, %57.9’u kadın ve %42.1’i erkektir.

Grafik 1: Anne Babaların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Öğrencilerin anne babalarının öğrenim düzeyine bakıldığında, annelerin %52.5'i ilkokul mezunu iken %4.5'si üniversite, babaların %36.7'i ilkokul mezunu iken %9.6'sının üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Grafik 2: Öğrencilerin Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Durumlarına Göre Dağılımı

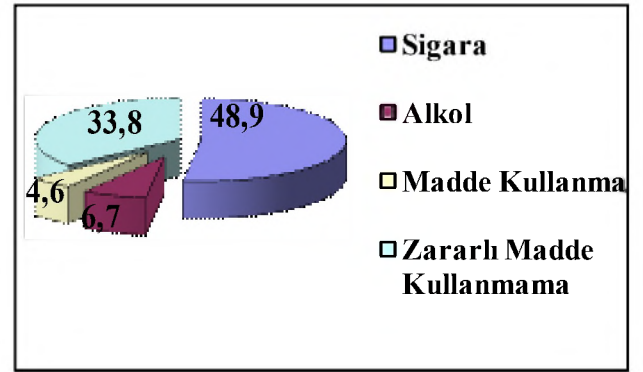

Öğrencilerin %13.3'ü sigara, %12.6'sı alkol ve %6.2'i madde kullandığını ifade etmiştir.

Öğrencilerin anne-babalarının %48.9'unun sigara, %6.7'sinin alkol, %4.6'sının madde kullandığını saptanmıştır. Bununla birlikte ailelerin %33.8'inin zararlı madde kullanmadıkları saptanmıştır.

Sigara, alkol ve madde kullanım nedenleri incelendiğinde, sigara içen öğrencilerin %41.6'sı arkadaş çevresi, %16.4'ü sorunlarla başa çıkmak ve %13.2'si merak nedeniyle kullandığını belirtmiştir. Alkol kullanan öğrencilerin %46.4'ü eğlence amacı, %15'i arkadaş çevresi ve %10.5'i merak nedeniyle kullandığını belirtirken madde kullanan öğrencilerin %47.6'ı merak, %15.9'u arkadaş çevresi ve %12.7'si sorunlarla

Grafik 3: Öğrencilerin Anne Babalarının Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Durumlarına Göre Dağılımı

başla çıkmak için kullandığını ifade etmiştir.

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre madde kullanım durumları incelendiğinde, erkek öğrencilerin kız öğrencilere kıyasla sigara kullanımı hariç, diğer maddeleri kullanma yüzde daha fazla iken, kız öğrencilerin herhangi bir maddeyi kullanmama yüzdesi erkek öğrencilerden daha yüksektir. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre madde kullanım durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < 0.05$).

Öğrencilerin sigara, alkol ve madde kullanımı ile ailelerinde sigara, alkol ve madde kullanım durumları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < 0.05$). Ailesinde sigara içen kişilerin olduğu öğrencilerin %33.1'inin de sigara kullandığı, ailesinden madde kullanan kişilerin olduğu öğrencilerin %25.9'unun sigara kullandığı, ailesinde alkol kullanan kişilerin olduğu öğrencilerin %78.3'ünün herhangi bir madde kullanmadığı ve ailesinde herhangi bir maddeyi kullanmayan kişilerin olduğu öğrencilerin %79.1'inin de herhangi bir madde kullanmadığı bulunmuştur.

Aynı zamanda araştırma kapsamındaki öğrencilerin %89.8'i sigara kullanımı, %79.1'i alkol kullanımı ve %73.4'ü madde kullanımı "kontrol edilebilir" olduğunu ifade etmiştir

Tablo 2: Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Durumlarına Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sigara	Alkol	Madde Kullanımı	Birden Fazla Kullanım	Herhangi bir Madde Kullanmama	Test Değeri
Kadın	%13.1	%10.4	%5.4	%5.7	%65.5	$\chi^2=13,1$ $p=0.011$
Erkek	%12.7	%12	%7.3	%8.5	%59.6	

Tablo 3: Ailelerin Öğrencilerin Sigara, Alkol ve Madde Kullanımı ile Öğrencilerin Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Durumlarına Göre Dağılımı

Ailede	Öğrencinin					Test Değeri
	Sigara İçme Durumu	Alkol Kullanım Durumu	Madde Kullanma Durumu	Birden Fazla Madde Kullanma Durumu	Herhangi Bir Madde Kullanmama Durumu	
Sigara Kullanma Durumu	%33.1	%10.6	%5.2	%7.6	%43.5	$\chi^2=84,9$ $p=0.00$
Alkol Kullanma Durumu	%9.7	%6.9	%2.9	%2.2	%78.3	
Madde Kullanma Durumu	%25.9	%10.1	%8.8	%3.6	%51.6	
Birden Fazla Madde kullanma durumu	%16.3	%15.8	%8.2	%3.9	%55.8	
Kişilerin Herhangi Bir Madde Kullanmama Durumu	%14.4	%3.0	%0.9	%2.6	%79.1	

TARTIŞMA

Tüm dünyada olduğu gibi madde kullanım problemi ülkemizde de önemli bir problem olarak tanımlanmaktadır (13).

Gelişmekte olan ülkelerde kullanımı en yaygın olan madde sigaradır (14). Ülkemizde de durum benzer olup sigara kullanımını alkol, esrar ve uçuçu maddeler takip etmektedir (15). Araştırmaya katılan öğrencilerin %13.3'ü sigara, %12.6'sı alkol ve %6.2'i madde kullandığını ifade etmiştir. 2010 yılında Çanakkale'de il genelindeki liselerde yapılan bir araştırmada da madde kullanım düzeyleri incelendiğinde öğrencilerin %35.1'inin sigara, %44.7'sinin alkol ve %2.4'ünün madde kullandığı bulunmuştur (13). 2004'de İzmir'de Kız Meslek Lisesine devam eden 102 öğrenciyle yürütülen bir çalışmada, öğrencilerin %31.4'ünün sigara kullandığı, %31.4'ünün alkol kullandığı, %15.7'sinin madde kullandığı saptanmıştır (16). Çanakkale ve İzmir'de yapılan araştırma bulgularının bizim araştırma bulgularımızdan daha yüksek olmasında bölgesel farklılıkların rolü olduğu düşünülmektedir.

Araştırmamızda erkek öğrencilerin sigara kullanımı dışında diğer maddeleri kullanma oranının kızlara oranla daha yüksek olduğu saptanmıştır (Tablo2). Öğrencilerin cinsiyetlerine göre madde kullanım durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.05$). ABD'de

2002'de, 12-18 yaş arası 3072 öğrenci üzerinde yapılan bir çalışmada tüm maddelerde kullanım oranları erkeklerde fazla görülmekle birlikte sigara bağımlılığı kızlarda daha fazla bulunmuştur (17). Bu sonuç bizim araştırmamızdaki bulgularlar benzerdir. Sigara dışındaki maddelerin erkekler arasında daha yaygın olması, diğer araştırma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir (3,4,15,18,19,20). Lise öğrencilerinde yapılan çalışmalarda ise tüm maddelerin kullanımının erkek öğrencilerde daha fazla olduğu bildirilmektedir (3,4,21).

Literatürde erkeklerin benzodiazepin kullanımı hariç diğer tüm maddeler için kızlardan daha fazla risk taşıdığı belirtilmektedir (16,22). Kız ve erkek öğrencilerde sigara, alkol ve madde kullanım durumu o toplumun tutumu, sosyal normları, dini inançları, eğitim düzeyleri, ekonomik düzeyleri vb. sosyal risk etkenleri ile ilgili farklılıklara göre değişebilmektedir.

Sigara ve alkol kullanım başlangıcında, kötüye kullanımında ya da bağımlılığında çok sayıda risk etkeni bulunmaktadır. Bu etkenler arasında ebeveynlerin sigara, alkol ve madde kullanımına yönelik tutum, tutarsız davranışları önemli yer tutmaktadır (16,22). Araştırmamızda öğrencilerin madde kullanımı ile ailelerde madde kullanım durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.05$). Yapılan benzer bir araştırmada, alkol kullanan öğrencilerin %28.1'i ebeveynlerinden görerek, %12.5'i arkadaş ortamında alkol kullanmaya başladığını belirtmiştir.

Öğrencilerin %47.2'sinin arkadaşlarının, %26.5'inin anne babasının, %9.8'inin kardeşlerinin, %14.7'sinin sevgilisinin madde kullandığı tespit edilmiştir (16,33). Farklı bir çalışmada iki yıllık izlemde anne ve kardeşlerin sigara kullanım oranları azalmasına rağmen bu davranışın gençlerin davranışlarına yansımada arkadaş etkisinin arkadaş ve gittikleri sosyal ortamın daha etkili olduğu belirtilmektedir (23).

Ergenlik döneminde madde kullanım riskini artıran etkenler arasında en fazla etkisi olan etkenlerin arkadaşların madde kullanmasının yanında, arkadaşlarının madde kullanımına yönelik tutumlarının olduğu belirtilmektedir (16,18,24). Bu kapsamda madde kullanım sürecinde merak ve özentî kavramlarının da etkili olduğu ifade edilmektedir (16,25). Araştırmamızda sigara, alkol ve madde kullanım nedenlerine bakıldığında sigara içenlerin %41.6'sı arkadaş çevresi, %13.2'si merak, alkol kullananların %15'i arkadaş çevresi ve %10.5'i merak, madde kullananların %15.9'u arkadaş çevresi ve %47.6'sı merak nedeniyle kullandığını için kullandığını ifade etmiştir. Bu bulgu literatürde var olan diğer araştırma sonuçları ile uyumludur (23,26,27).

Son yıllarda yapılan araştırmalarda madde kullanımının tüm dünyada artma eğiliminde olduğu, özellikle de madde kullanımına başlama yaşının düştüğü ve gençlerde madde kullanma oranlarının ileri yaşa göre daha fazla arttığını düşündüren bulgular görülmektedir (28,29). Yapılan çalışmalarda da sigara ve alkol kullanımının azaldığı bildirilmektedir (3,4,13,18). Sigara kullanımındaki bu düşüş, sigara kullanımının önlenmesi yönünde son yıllarda yapılan yoğun uyarı ve kampanyalara bağlanabilir. Ülkemizde 2001 ve 2004 yıllarında, genç popülasyonla benzer yöntemlerle yapılan iki araştırmanın verileri kıyaslandığında, tütün ve alkol dışındaki tüm maddelerin kullanım yaygınlığında bir artış görülmüştür (3,30). Gençlerde alkole yönelen nedenler hakkında bilgi sahibi olmak için önleyici çalışmalar için önemli olacaktır.

Araştırma kapsamında elde edilen diğer önemli bir bulgu ise, öğrencilerin % 89.8'i sigara kullanımı, %79.1'i alkol kullanımı ve %73.4'ü madde kullanımı "kontrol edilebilir" olduğunu ifade etmesidir. Zira bu durum ergenlerin sigara, alkol ve madde kullanımına yönelik bilgi eksikleri ilişkilendirilerek madde kullanım riskini artırmaktadır.

SONUÇ

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin sigara, alkol ve madde kullanımı incelendiğinde ergen sağlığı açısından risk grubunu oluşturdukları görülmektedir. Bununla birlikte sigara, alkol ve madde kullanımı olan gençleri yeniden topluma kazandırmak için psikososyal destek sunulmalıdır. Okullarda uygulanan önleme girişimlerinin sigara, alkol ve madde kullanımını azaltmada etkili olduğuna dair yayınlar dikkate alındığında (31) ergenlerin korunması için aile, okul ve sağlık çalışanlarının iş birliği ile çözüm odaklı çalışmaların yapılması önerilmektedir. Gençlerde riskli davranışları analiz etmek amacıyla Amerika'da ve Avrupa'da farklı "survey sistemleri" oluşturulmuştur (32). Türkiye'de buna yönelik sistemlerin oluşturulması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- 1- Aras Ş, Günay T, Özcan S, Orçin E. İzmir ilinde lise öğrencilerinin riskli davranışları. *Anatolian Journal Of Psychiatry* 2007; 8:186-196.
- 2- Taşçı E, Atan ŞÜ, Durmaz N, ve ark. Kız meslek lisesi öğrencilerinin madde kullanma durumları. *Journal of Dependence* 2005; 6:122-128
- 3- Ögel K, Çorapçıoğlu A, Sır A, ve ark. Dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2004; 15: 112-118.
- 4- Ögel K, Tamar D, Evren C, Çakmak D. Lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2001; 12:47-52
- 5- Nutrition in adolescence - Issues and Challenges for the Health Sector. *Issues in Adolescent Health and Development*. WHO discussion papers on adolescence 2005; ISBN 92 4 159366 0 (NLM classification: WS 115) © World Health Organization 2005.
- 6- T.C.İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü. Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. Türkiye Uyuşturucu Raporu 2014 Ulusal Raporu. Bakanlık Gen. Yayın No:762. EGM Yay. Katalog No: 639.
- a. http://www.umd.b.pol.tr/TUBIM/Documents/T%c3%bc%rkiye%20Uyu%5c%9fturucu%20Raporu_2014_TR.pdf

- 7- Gürol-Tamar D. Türkiye’ de madde kullanımı ve tedavi politikaları. Erişim Adresi: www.psikiyatri.org.tr/presses
- 8- Crosby R, Salazar RF, DiClemente RJ, et al. Health risk factors among adolescent females. *Am J Prev Med.* 2004; 27:404–410.
- 9- La Greca AM, Prinstein MJ, Fetter MD. Adolescent peer crowd affiliation: linkages with health risk behaviors and close friendships: *J Pediatr Psychol.* 2001; 26:131- 143.
- 10- Lindberg LD, Boggess S, Williams S. Multiple threats: the co-occurrence of teen health risk behaviors. In *Trends in the Wellbeing of America’s Children and Youth*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, 2000; 1-27.
- 11- DuRant R, Kreiter S, Krowchuk D, Smith J. The relationship between early age of onset of initial substance use and engaging in multiple health risk behaviors among young adolescents. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine.* 1999; 153:286-291.
- 12- Şengezer T, Dilbaz N. Çocuklarda ve gençlerde madde bağımlılığı ve riskler. *Bilim ve Aklın Aydınlightında Eğitim Dergisi* 2011; 131:11-17.
- 13- TUBİM EMCDDA Türkiye 2011 Ulusal Raporu. Ankara: TUBİM Yayınları, 2011.
- 14- DSÖ Küresel Tütün Salgını Raporu 2008. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43818/6/9789241596282_tur.pdf (15 Aralık 2016 tarihinde ulaşıldı)
- 15- Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi. TUBİM 2009 Raporu, 2010. http://www.tubim.gov.tr/Dosyalar/Raporlar/emcdda_2009_tr.pdf (01 Ocak 2011 tarihinde ulaşıldı)
- 16- Yıldız EU, Coşkunol H. Ergenlerde Sigara, Alkol ve Madde Kullanımı Hazırlayıcı ve Koruyucu Etkenler. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2011.
- 17- Silva MT, Barros RS, de Magalhaes MP. Use of marijuana and other drugs by collage students of Sao Paulo, Brazil. *Int J Addiction* 1994; 29:1045-1056.
- 18- Ögel K, Akço S, Aksoy A, ve ark. Riskli davranışlar gösteren çocuk ve ergenler alanda çalışanlar için bilgiler. İstanbul: Yeniden Yayınları, 2007.
- 19- Kircan S. The Relationship Between Peer Pressure, Internal versus External Locus of Control and Adolescent Substance Use. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- 20- Substances Abuse and Mental Health Services Administration, Office of Applied Studies. The NSDUH Report: Marijuana use and perceived risk of use among adolescents: 2002 to 2007. Rockville, MD: Substance Abuse and Mental Health Services Administration, Office of Applied Studies, 2009
- 21- Doğan O. Sivas ilindeki lise öğrencilerinde madde kullanımı yaygınlığı. *Bağımlılık Dergisi* 2001; 2:53-56
- 22- Yıldırım E, Ergenç G. Madde kullanımı önleme kılavuzu. İstanbul: 2007.
- 23- Ünlü AT, Evcin UT. 2008 ve 2010 yılları arasında İstanbul Bağcılar ilçesinde gençler arasında madde kullanım yaygınlığı, risk ve koruma faktörlerinin değerlendirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2014; 14:127-140.
- 24- Yaprak G. İlköğretim İkinci Kademe Çocuklarında Psikoaktif Madde Kullanımına İlişkin Semptomlara Sahip Olma Düzeyi ve Okul Başarısı. Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- 25- Yavuz C. Zonguldak Lise Öğrencilerinin Sigara Kullanım Sıklığı ve Sigara Kullanımını Etkileyen Faktörler. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak: Karaelmas Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, 2003.
- 26- Doğan DG, Ulukol B. Ergenlerin sigara içmesini etkileyen faktörler ve sigara karşıtı iki eğitim modelinin etkinliği. İnönü Üniversitesi, Tıp Fakültesi Dergisi 2010;17: 179-85.
- 27- Keskinoglu P, Karakuş N, Pıçakcife M, ve ark. İzmir’de lise öğrencilerinde sigara içme sıklığı ve içicilik davranışı üzerine sosyal öğrenmenin etkisi. *Toraks Dergisi* 2006; 7: 190-5.
- 28- Hibell B, Anderson B, Bjarnason T, ve ark. Alcohol and other drug use among students in 26 European countries. The Swedish Council for information on alcohol and other drugs, CAN. Council of Europe. Co-operation group to combat drug abuse and illicit trafficking in drug, 1995.
- 29- Friedman AS, Glassman K. Family risk factors versus peer risk factors for drug abuse, A longitudinal study of an African American urban community sample. *J Subst Abuse Treat* 2000; 18:267-275.
- 30- Ögel K. Madde Kullanım Bozuklukları

- Epidemiyoloji. Türkiye Klinikleri Dahili Tıp Bilimleri Dergisi 2005; 1:61-64.
- 31- Hennessy EA, Tanner-Smith EE. Effectiveness of brief school-based interventions for adolescents: A meta-analysis of alcohol use prevention programs. *Prevention Science* 2015; 16:463-474.
- 32- Centers for Disease Control and Prevention. Youth risk behavior surveillance system 2014. Retrieved from <http://www.cdc.gov/HealthyYouth/yrbs/index.html>.
- 33- Erdem G, Eke C, Y Ögel, Taner S. Lise öğrencilerinde arkadaş özellikleri ve madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi* 2006; 7:111-116.